

KÜRESEL EKONOMİK KRİZİN REEL SEKTÖRE ETKİLERİ ÇERÇEVESİNDE TÜRKİYE’NİN DIŞ TİCARET ANALİZİ

THE ANALYSIS OF TURKEY’S FOREIGN TRADE IN THE CONTEXT OF THE EFFECTS OF
GLOBAL ECONOMIC CRISIS ON THE REEL SECTOR

Fatih Mehmet ÖCAL
Şırnak Üniversitesi
fmehmetocal@hotmail.com

ÖZ

2008 küresel ekonomik krizi, 1929 ekonomik buhranından sonra yaşanan en büyük kriz olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu kriz, önce Amerika Birleşik Devletleri (ABD) konut piyasasında başlamış ve sonra finansal sektörün yanı sıra reel sektörü etkisi de altına almıştır. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin dışında bütün dünya ekonomilerini kapsamaması nedeniyle küresel bir nitelik kazanan kriz, çeşitli makro ekonomik göstergelerde olumsuz hatta çöküntü durumu yaşatmıştır. Türkiye de bu krizden belli bir ölçüde etkilenmiştir. Reel sektöre yansıyan krizin en önemli etkileri, üretimdeki daralmayla bağlantılı olarak ekonomik büyümede yavaşlama, istihdam oranında ve dış ticaret hacminde azalma şeklinde sayılabilir. Bu çalışma, küresel ekonomik krizin ülkemiz dış ticaretine olan etkilerini analiz etmektedir.

Anahtar kelimeler: Küresel Ekonomik Kriz, Dış Ticaret, Reel Sektör, Dış Ticaret Endeksleri, Türkiye.

ABSTRACT

Global economic crisis of 2008 has been the greatest crisis that has been experienced since the economic depression of 1929. This crisis first started at the real estate market of the United States(US) and then affected the reel sector besides the financial sector. The crisis, which has affected the whole world’s economy except for the developed and developing countries and thus spread on a global scale, has negatively affected macro-economic indicators and even caused down turns. Turkey was also affected by this crisis to a certain extent. The most important effects of the crisis reflected on the reel sector might be counted as; the retarded economic growth in relation to the decrease in production and decline in the employment rates and volume of foreign trade. This study analyzes the effects of the global economic crisis on the foreign trade of our country.

Key Words: Global Economic Crisis, Foreign Trade, Reel Sector, Foreign Trade Indices, Turkey.

GİRİŞ

1980’li yıllardan sonra teknolojinin gelişmesiyle birlikte bilgiye daha kolay ve ucuz ulaşılabilmesi, bilginin daha etkin kullanılabilmesini ve finansal küreselleşmeyi sağlamıştır. Uluslararası sermaye hareketlerinin küreselleşmenin etkisiyle ekonomik gelişmelere karşı aşırı duyarlı olması, ülkeleri finansal krizlere açık hale getirmektedir. 1929 buhranından sonra en büyük kriz olarak değerlendirilen 2008 küresel finans krizi birçok ekonomiyi etkisi altına almıştır.

Dünyanın en büyük ekonomisi olan ABD’de başlayan ve daha sonra Avrupa’ya yayılan küresel krizin temelinde konut piyasasına ilişkin sorunlar yer almaktadır. Konut kredilerinin yapısının bozulması, faiz yapısının uyumsuzlaşması, konut fiyatlarında yüksek suni artışlar, menkul kıymetlerin fonlanmasında yaşanan sıkışıklık, kredi türev piyasalarının genişlemesi ve kredi derecelendirme sürecindeki sorunlar küresel finansal krizin temel nedenlerini oluşturmaktadır.

Finansal kesimde başlayan kriz, reel kesime de sıçramış ve tüm dünyayı etkisi altına almıştır. Küresel finans kesiminin, küreselleşmenin de etkisiyle birbirlerine bu denli bağımlı olması domino etkisi yaparak taşların (makro ekonomik göstergelerin) yerinden oynayıp devrilmesine yol açmıştır. Krizin etkileri yıkıcı boyutta olmuştur; dünya finans piyasasının devlerinden Lehman Brothers’ın iflas etmesi bu boyutun sadece görünen kısmıdır. Finans kesiminin kötü durumu, talebin ve dolayısıyla üretimin azalmasına; dış ticaret hacminin daralmasına neden olmuştur.

2008 krizi, küreselleşmenin sonucu olarak gelişmiş ekonomileri etkilediği kadar gelişmekte olan ülkeleri ve dolayısıyla Türkiye’yi de etkilemiştir. Türkiye’de büyüme oranı, krizin etkisiyle büyük ölçüde düşmüş, işsizlik oranı ise artmıştır. Özellikle ekonominin itici sektörü olan imalat sanayinin üretimi, kapasite kullanım oranı ve istihdamı önemli ölçüde azalmıştır.

Bu makalenin amacı, krizin reel sektör üzerindeki etkilerini dış ticaret çerçevesinde açıklamaktır. Makale üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde, yaşanan ekonomik krizin oluşum süreci hakkında bilgi verilecektir. İkinci bölümde, krizin dünya ve Türkiye ekonomisi üzerine etkilerinden söz edilecektir. Son bölümde ise küresel finansal krizin dış ticaret yoluyla reel sektörü etkilemesi çeşitli endeksler yardımıyla incelenerek değerlendirmeler yapılacaktır.

1. EKONOMİK KRİZİN OLUŞUM SÜRECİ

Kriz önceden bilinmeyen ya da öngörülemeyen bazı gelişmelerin, makro düzeyde devlet; mikro düzeyde ise firmaları ciddi boyutta etkileyecek sonuçlar ortaya çıkarmasıdır. Ani ve beklenmedik bir anda ortaya çıkan olumsuz gelişmeleri kriz olarak adlandırmak doğrudur. Yoksa normal süreç dahilinde ortaya çıkan her sorun kriz demek değildir (Aktan ve Şen, 2002: 1-2). Ekonomide ortaya çıkan dalgalanmalar olağan bir durumdur fakat öngörülmeyen bir durumda ortaya çıkan ve ciddi boyutta olan dalgalanmalar olağan değildir dolayısıyla kriz olarak değerlendirmek mümkündür.

Ekonomik kriz, ekonomik araştırmaların en önemli alanlarından birisidir. Kriz, en genel anlamıyla, ekonomik gelişme sürecinde mal ve hizmetlerin arz ve talep dengelerinin bozulması, tüm ekonomik unsurlar arasındaki ilişkilerin kopukluğa uğramasıdır (Firat, 2006: 1). Bu tanıma göre krizin belli bir sürede oluştuğu ve ekonomik yapı ile yakından alakalı olduğu anlaşılmaktadır.

Ekonomik krizler; herhangi bir mal, hizmet, üretim faktörü veya döviz piyasasındaki fiyat ve/veya miktarlarda, kabul edilebilir bir değişim sınırının şiddetli bir şekilde dalgalanmasıdır (Kibritçioğlu, 2001: 1). Ekonomik krizler çok değişik şekillerde ortaya çıkmaktadır. Üretimde hızlı bir daralma, fiyatlarda ani düşme, iflaslar, işsizlik oranında ani artış, ücretlerde gerileme, borsada çöküş, banka krizleri ekonomik krizlerin başlıca göstergeleri arasında sayılabilir (Danacı ve Uluyol, 2010: 868). Gelişmekte olan piyasalarda krizlerin farklı nedenleri olabilir ancak benzer özelliklere sahiptirler (Rodrik, 2009: 3).

Küresel ekonomik kriz, uluslararası ekonomide aniden ve beklenmedik bir şekilde ortaya çıkan vakaların makro açıdan ülke ekonomisini, mikro açıdan ise firmaları ciddi anlamda sarsacak sonuçlar ortaya çıkarmasıdır (Aktan, 2002: 3). Bu tür krizde küreselleşmenin etkisi oldukça büyüktür.

Herhangi bir sektörde yaşanan şokun, diğer sektörlerle yayılması olarak ele alınabilen krizlerin bulaşması, ekonomik krizlerin bir ülkeden, özellikle aynı bölgede yer alan diğer ülkelere sıçraması olarak da tanımlanmaktadır. Bulaşma etkisi özellikle, ticari ortak olarak faaliyetlerini sürdüren ülkeler arasındaki devalüasyon yarışından kaynaklanmaktadır (Demiral, 2008: 52).

Kaynaklar kıt, istekler sonsuz, dolayısıyla maliyetlidir. Kapitalizmin sorunu budur. Günümüzde, ekonomik sistemin reel kesimde olduğu gibi, finansal kesimde de rahatsızlıkları ortaya çıkmıştır. Para arzının çoğalması, paradan para kazanma hırsı sonucu; sistem, bireyleri risk almaya teşvik etmiştir. Bu krizin altında yatan nedenler de bu riskle ilgilidir. Amerika'da,

konut sisteminde, olmayacak kişilere kredi verilmesi sonucunda şirketler riske girmiştir. Riske karşı sigorta yapılmakta, o da başkasına sigorta yaptırmakta ve zincir bir yerden kopunca dalga etkisi yaratarak krize sebep olmaktadır (Engin, 2008).

Sermaye hareketlerinin serbestleşmesi ve kapitalizmin küreselleşmesiyle birlikte özellikle büyük ekonomilerde çıkan ekonomik krizler küresel alana kolaylıkla ve hızla yayılır hale gelmiştir. Buna örnek olarak ise 2007 yılında ABD’de konut kredileri krizi olarak başlayan ve İngiltere’ye sıçrayan ekonomik krizin 2008 yılının ikinci çeyreğinde küresel bir krize dönüşmesi verilebilir. Başlangıçta bu krizin gelişme yolundaki ülkeleri etkilemeyeceği düşünülürken, bu varsayım gerçekleşmemiş ve bütün ülkeler krizden etkilenmiştir (Eğilmez, 2009: 52-3). Küreselleşme ile krizlerin bulaşıcılığı paralellik arz etmektedir.

2000 yılından 2006 yılının sonlarına kadar finansal piyasadaki likidite sürekli bir artış göstermiştir. Kriz öncesinde fazlalaşan bu likiditenin karlı operasyonlara dönüştürülmesi banka sisteminin karşılaştığı en önemli sorunlardan birisi olmuştur. Bu operasyonların başında konut kredileri gelmektedir. Bankalar herhangi bir işi, geliri veya varlığı olmayan kişilere bile kredi vermeye başlamışlardır. Kamuoyunda NINJA (No income, no job, no asset) kredileri olarak bilenen bu uygulamalar varlık fiyatlarının özelliklede konut fiyatlarının çok hızlı bir şekilde artmasına neden olmuştur. Konut kredilerinin bir kısmında başlayan geri ödeme problemleri sonucunda banka portföylerindeki hacizli konut sayısı artmaya başlamıştır. Bankaların bu konutları piyasaya arz etmesi konut fiyatlarında düşüşe sebep olmuştur. Bu durumda halen kredisini ödemekte olan bazı konut kredisi kullanıcılarının ellerindeki evlerin değeri, kalan kredi ödemelerinin net bugünkü değerinin altında kalmıştır. Bu kişiler de evlerinin anahtarlarını zarflara koyup (jungle mail) bankalara göndererek kredi geri ödemelerinden vazgeçmişlerdir. Burada dramatik olan şey kredi geri ödemelerinin bankalar tarafından diğer mali kuruluşlara satılması ve bu evleri teminat olarak alan sermaye piyasası araçlarının yaygınlığıdır. Bu nedenle zararlar domino taşları gibi bir mali kuruluştan diğerine sirayet ederek büyümüş ve mali sistemin temel taşları niteliğindeki kuruluşların iflasına yol açmıştır (Alantar, 2009: 2).

ABD’de 2006 yılına kadar yükselen konut fiyatları, kısa vadeli faiz oranlarının yükselmesiyle, değer kaybetmeye başlamıştır. Fiyatların daha da yükseleceğine ilişkin beklentiler, tüketicilerin daha yüksek faiz oranlarına katlanmalarına neden olmuştur. Değişken faizli ipotekli konut kredilerinin piyasalarda bir baskı yaratması üzerine ABD Merkez Bankası (FED) faiz oranlarına müdahale ederek faizleri düşürmüştür. Faiz oranlarının düşürülmesi, alınan kredilerin taksit ödemelerini kolaylaştırmış, fakat konutların değerini

azaltmıştır. S&P/Case-Shiller Konut Fiyatları Endeksi, 2007 yılında önemli ölçüde düşmüştür. 2008 Şubat ayında ev fiyatları 20-ABD şehir merkezinde bir önceki yılın aynı dönemine göre %13 oranında, 2008 Ekim ayında ise yeni bir rekor kırarak %18 oranında düşmüştür. Bu düşüşler 2009 yılında da devam etmiş ve yılın ilk üç çeyreğinde sırasıyla %19, %14,7 ve %8,7 oranlarında olmuştur. 2009 yılının son çeyreğiyle birlikte endekste yukarı doğru bir hareket görülmektedir (Narin ve Özer, 2010: 1092-3).

FED'in düşük faiz politikası krizin nedenleri arasındadır. Ayrıca FED, değişen risk ortamına karşı önlem almada gevşek davranmıştır. FED başkanı Ben Bernanke, 2007 baharı sonunda (17 Mayıs 2007) "Subprime (eşikaltı) piyasasından diğer piyasalara endişe verecek bir yayılma olacağını beklemiyoruz" demiştir. Ancak, tam tersi olmuş ve bu durum subprime piyasasından reel sektöre kadar uzanan bir küresel kriz halini almıştır (Işık ve Tünen, 2010: 843-4). Kriz, gerek sanayileşmiş gerekse sanayileşmekte olan bütün dünya ekonomilerini etkisi altına almıştır.

2008 küresel krizi, temelinde emlak fiyatlarının şişkinliği de olsa, kredinin değil ona dayanılarak yapılan işlemlerin yarattığı bir çeşit kredi krizi olarak tanımlanmaktadır. Sorunu yaratan şey, kredinin elden ele inanılmaz bir şekilde el değiştirmesinden kaynaklanmaktadır. Bu el değiştirme türev ürünler adı verilen bir finansal ürünle yapılmaktadır. Türev ürün, şirketlerin başka işlemlerden doğan risklerin alışverişe konu edebilmelerini sağlayan sözleşmelerdir. Bu ilişkiler açısından bakıldığında, neredeyse dünyadaki bütün uluslar arası çapta işlem yapan bankalar birbirine kefil olmuş ve bu ilişkilerin en fazla toplandığı banka da Lehman Brothers olmuştur (Eğilmez, 2010: 296).

Ampirik araştırmalar, finansal krizle saydamlık eksikliği arasında ters yönlü bir ilişki olduğunu göstermektedir. Saydamlık arttıkça finansal kriz oluşma olasılığı azalmaktadır. Bu tür araştırmalarda gelişmekte olan ülkeler genellikle daha az şeffaf olarak tanımlanmış ancak ironik bir biçimde son küresel kriz şeffaflığın en fazla olduğu düşünülen "gelişmiş dünya"da baş göstermiştir. Bu krizde bankaların ve brokerlerin ne tür varlıklara sahip oldukları, bu varlıkların değerinin ne olduğu hatta bunların muhatabının kimler olduğu yeterince şeffaf olarak belirlenmemiştir. Bu problemler, türev ürünlere sahip Lehman Brothers gibi firmaların iflasları sonucu meydana gelen riskin hesaplanmasını ve analiz edilmesini zorlaştırmıştır (Can vd., 2009: 368). Bu iflas sonucu dünyanın sayılı finans kurumlarının bazıları ulusallaştırılmış ve bu durum piyasada endişe yaratmıştır.

Dünyanın önde gelen kredi derecelendirme kuruluşları, konut destekli menkul değerler için kendi çıkarları doğrultusunda yüksek not vermişlerdir. ABD Temsilciler Meclisi Başkanı ve Kongre'nin etkili isimleri, dünyanın en büyük derecelendirme kuruluşları olan Moody's, Standard and Poor's ve Fitch'in konut destekli menkul değerler için kasıtlı olarak yüksek not verdiğini ısrarla iddia etmişlerdir. Her üç derecelendirme kurumunun üst düzeydeki yöneticilerini sorgulayan ve resmi şirket belgelerini inceleyen Başkan, bu kuruluşların güveni kötüye kullandıklarını açıkça belirtmiştir. Konut destekli kağıtları derecelendirmekle görevli komitelerdeki uzmanlar, paralarını yatırdıkları menkul kıymetlere yüksek notlar vermişler, böylece yatırımcıyı değil, kendi çıkarlarını gözetmişlerdir (Ergün ve Gökdemir, 2010: 2109). Bu durum, kredi derecelendirme kuruluşlarının ne kadar güvenli olduğu ve ne derece güvenilir notlar verildiği sorusunu gündeme getirmektedir.

2. EKONOMİK KRİZİN ETKİLERİ

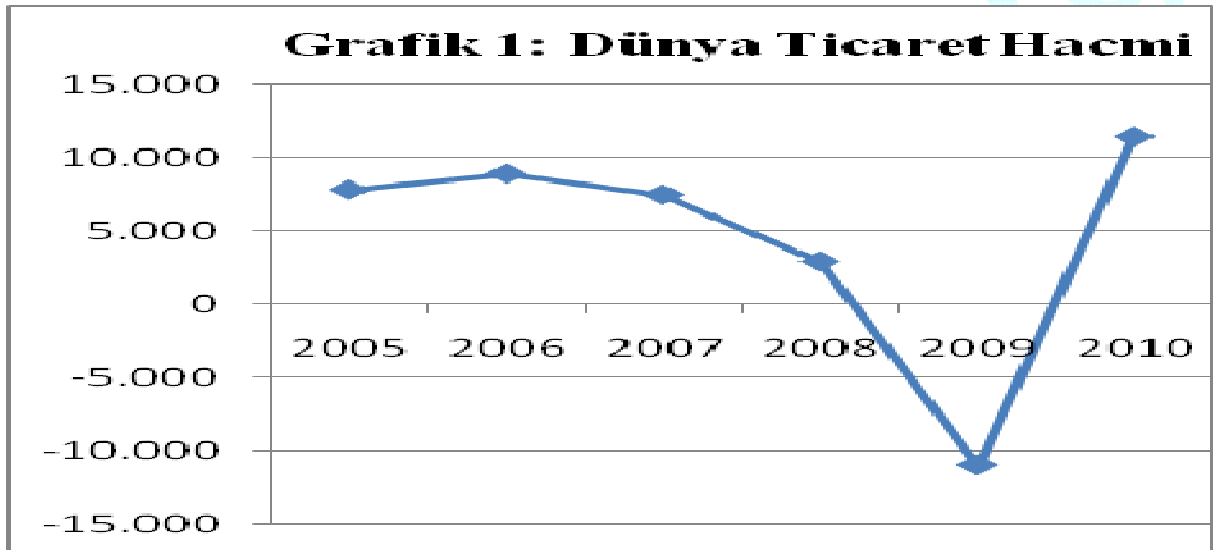
2008 yaz sonunda olağanüstü hızla yayılan bir finansal kriz oluşmuştur. ABD ve küresel finans sistemi, konut sisteminin aniden çökmesi ile krize maruz kalmıştır. Bu kriz, dünya finans sistemine verdiği zararın yanı sıra ABD'nin en büyük finans kurumlarını ciddi boyutta sarsmıştır (Kotz, 2009: 305). ABD'deki hacizler, subprime piyasasının krizde olduğu sinyalini vermiştir. Konut fiyatları ve hisse senedi fiyatları dibe vurmaya başlamıştır. ABD'deki konutların değeri trilyonlarca tutar değerinde azalmıştır (Naude, 2009: 3).

Küresel ekonomik krizin dünya ve Türkiye ekonomilerine etkileri, aşağıda belli başlı makro ekonomik göstergeler (dış ticaret, işsizlik, enflasyon, büyüme) yardımıyla açıklanmaya çalışılacaktır.

1.1. Dünya Ekonomisine Etkileri

Dünya ekonomisi ve ABD'nin büyük bir kriz geçirdiği dünya kamuoyunun kabul ettiği açıkça görülmektedir. Finansal krizin finansal olmayan sektörleri de etkilediğini gösteren bazı göstergeler vardır. Finansal krizi oluşturan göstergelerden ilki, birkaç finansal kurumun başarısız olmasıdır. İkincisi kurtarma planı kabul edildikten sonra hafta içi özellikle borsalarda düşüşlerin yaşanmasıdır. Son olarak da, ABD'nin çeşitli tahvil ihraçlarıdır (Christiano ve Kehoe, 2008: 1). Birkaç büyük finansal firmanın başarısızlığına neden olan mali ve kredi piyasalarındaki kriz, 2007 yılının Eylül ayında derinleşmiştir. Finans sektörünün güven kaybetmesi ve yatırımcıların sektörün geleceği konusunda karamsar olması, hisse senetleri fiyatlarının sert bir şekilde düşmesine yol açmıştır (Bernanke, 2009).

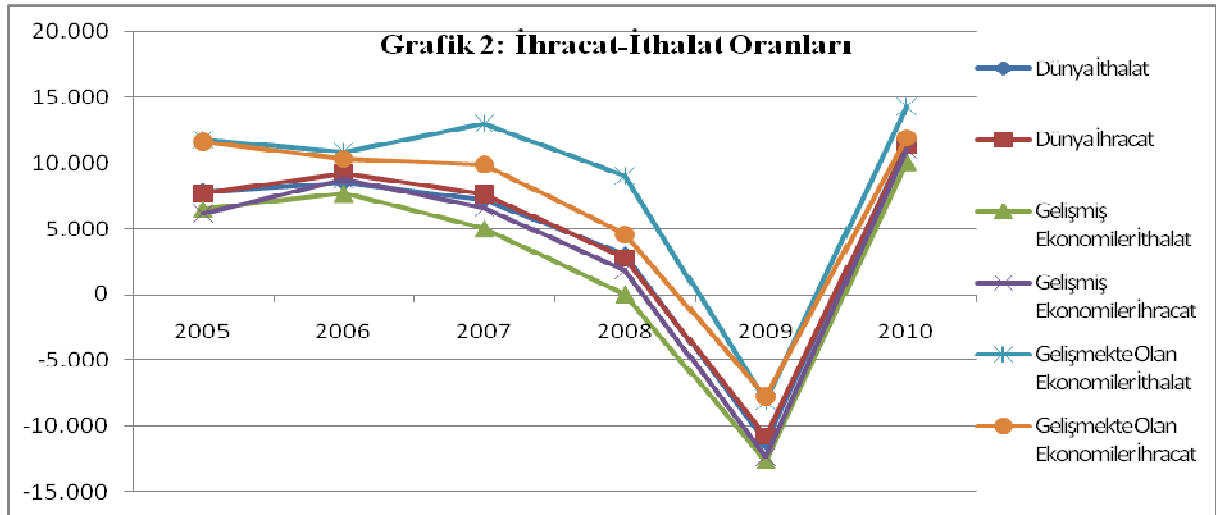
Küresel ekonomik kriz, hemen hemen bütün gelişmiş ülkelerde resesyona yol açmıştır. Bu resesyon özellikle kredilerde daralmaları ve konut fiyatlarında artışları beraberinde getirmiştir (Claessens vd., 2010: 248). Temmuz 2007'de ABD'de ortaya çıkan ve daha sonra AB'ye sıçrayan ve birçok bölgeye yayılan ve daha sonra küresel bir hal alan finansal kriz başta finansal hizmetler sektörü olmak üzere birçok sektörü etkisi altına almıştır. ABD'nin ve AB'nin krizin öncelikle etkilediği alanlar olması, bu bölgelerin diğer ülkeler ile gelişen ekonomik ve ticari bağlantıları nedeniyle hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde dış ticaret, ekonomik büyüme, enflasyon ve istihdam alanlarında çeşitli sorunlara yol açmıştır (Akın ve Ece, 2009: 158).

Kaynak: www.imf.gov.tr (25.11.2010).

Dünya ticaret hacmi, krizin küreselliğinden oldukça etkilenmiştir. Grafik 1'den görüleceği üzere, 2006 yılında başlayan düşme 2009 yılında dip yapmıştır. 2009 yılında dünya ticaret hacmi geçen yıla göre 8,2 puan düşerek %11 oranında daralma göstermiştir. 2010 yılında ticarete alınan önlem paketleriyle yeniden canlanmanın olacağı ve ticaret hacminin %11,3 oranında artış göstermesi beklenmektedir.

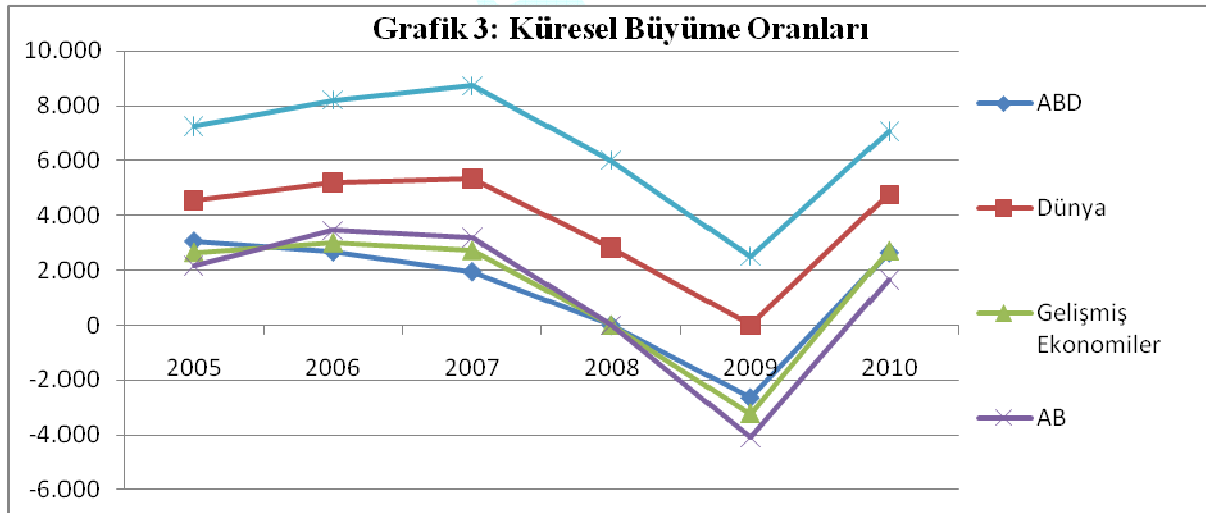

Kaynak: www.imf.org (25.11.2010).

Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin yaptığı dış ticaret, finans sektörüne bağımlı olduğundan krizden ciddi boyutta etkilenen değişkenlerden biridir. Dış ticaretin olumsuz etkilenişi, reel kesimin piyasaya bakışı açısından güven kaybına uğratmıştır. 2009 yılında dış ticaret dünyada %10,7, gelişmiş ülkelerde %12,5 ve gelişmekte olan ülkelerde %8 civarında küçülme göstermiştir (Grafik 2). 2010 yılında alınan önlemlerle birlikte ticari faaliyetlerin canlanma göstereceği ve 2009'da yaşanan kötü durumu telafi edeceği tahmin edilmektedir.

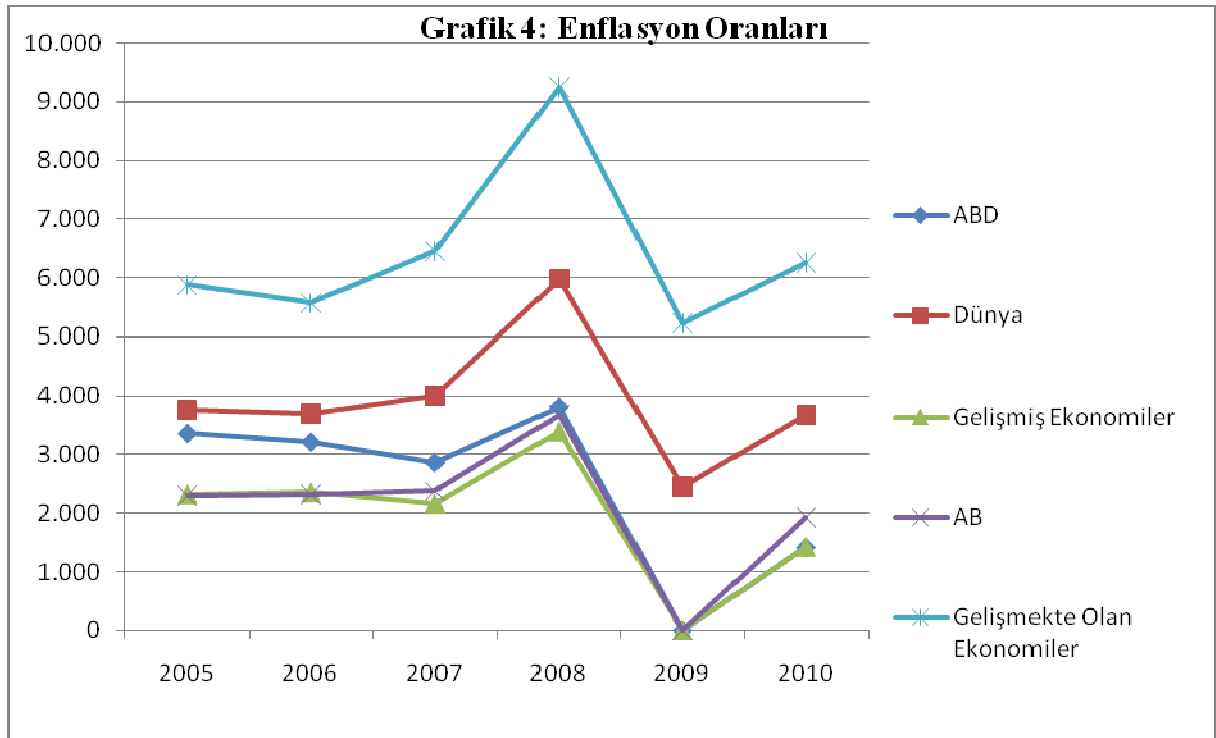
Dış ticarete görülen bu daralma ekonominin temel makro göstergelerinden büyüme, enflasyon ve işsizlik oranlarında düşümlere yol açmıştır.

Kaynak: www.imf.org (24.11.2010).

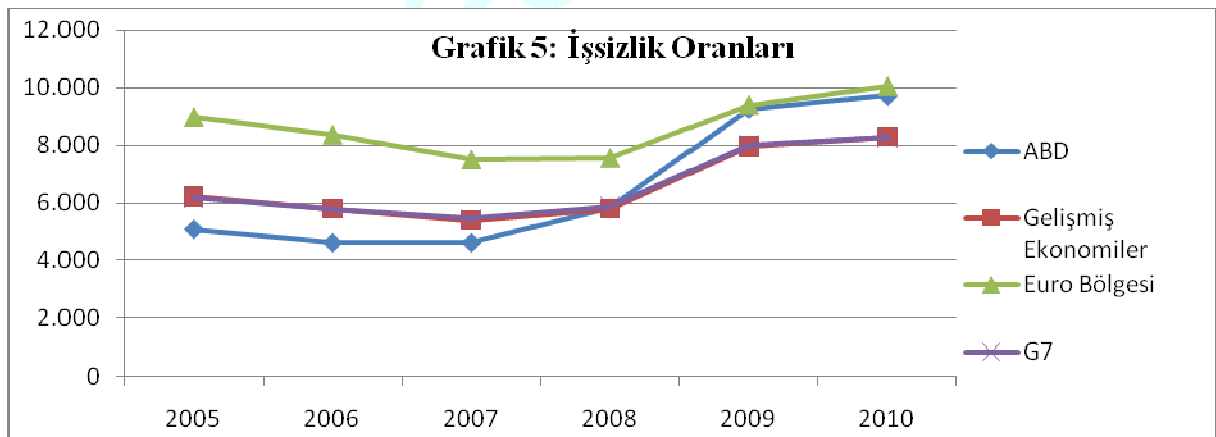
Uluslararası Para Fonu'nun (IMF) yayınladığı verilere göre, gelişmekte olan ülkeler hariç ABD, dünya, AB ve gelişmiş ülkeler krizin etkilerini gösterdiği 2009 yılında daralma yaşamıştır. Gelişmekte olan ülkeler 2009 yılında geçen yıla göre 3,5 puan düşerek %2,5 oranında büyüme göstermiştir. Krizin meydana geldiği ABD ekonomisi 2009 yılında %2,6 oranında büyümüştür (Grafik 3).

Kaynak: www.imf.org (25.11.2010).

Kriz sonrası talepte meydana gelen azalma sonucu ABD ekonomisi durgunluk sürecine girmiş, diğer büyük ekonomiler de bu durumdan etkilenerek durgunluk yaşamışlardır. ABD’de, 2009 yılında geçen yıla göre 4,1 puan düşerek gerçekleşen enflasyon oranı -%0,3’tür. Dünya ve gelişmekte olan ülkelerde oluşan enflasyon oranları sırasıyla %2,5 ve %5,2’dir (Grafik 4).

Kaynak: www.imf.org (25.11.2010).

Kredi piyasalarında yaşanan şoklar, yatırımların azalmasına ve piyasalardaki güvensizliğin artmasına yol açmış, bu durum yatırım, üretim ve tüketim seviyesinin gerilemesine, ekonomik büyümenin yavaşlamasına ve milyonlarca insanın işsiz kalmasına neden olmuştur. Kriz sürecinde pek çok sektörde büyük oranda daralmaların yaşanması, işçilerin geçici süreli işten çıkarılmalarına ve küresel çapta istihdam şoklarının yaşanmasına

sebepler olmuştur (Kobal, 2009). İşsizlik konusunda krizden en fazla etkilenen ülkelerden olan ABD ve gelişmiş ülkelerin işsizlik oranları sırasıyla 2009 yılında geçen yıla göre 3,4 puan artarak %9,2 ve 2,2 puan artarak %7,9 olarak gerçekleşmiştir (Grafik 5). 2010 yılında da işsizlik oranlarında artış beklentisi vardır.

1.2. Küresel Krizin Türkiye Ekonomisine Etkileri

2002–2007 yıllarını kapsayan dönemde sürekli ve hızlı bir büyüme sürecine girmiş olan Türkiye ekonomisi, yılda ortalama yüzde 6,8 oranında büyümüştür. Ancak, 2007 yılının Ağustos ayında ABD’de konut piyasasındaki dalgalanma ile başlayan finans krizi, 2008 yılı Eylül ayından itibaren küresel ekonomik krize dönüşerek, gelişmiş ve diğer gelişmekte olan ekonomileri etkilediği gibi, Türkiye ekonomisini de olumsuz şekilde etkilemiştir. Gelişmekte olan ülkelerin ABD’de başlayan ve Avrupa ülkelerine yayılan küresel krizden etkilenme derecesi, küresel ekonomiyle entegrasyon derecelerine önemli ölçüde bağlı kalmıştır. Bu noktada Türkiye ekonomisi, Türk Lirasını konvertibl hale getirmesi ve sermaye hareketlerini bütünüyle serbest bırakmasıyla dünyanın en serbest kambiyo rejimine sahip bulunmakta ve dolayısıyla Türk sermaye ve para piyasaları küresel sermaye ve para piyasalarıyla bütünleşmiş olmaktadır (Morgil, 2008). Bu durum Türkiye’yi krizden en fazla etkilenen ülkeler arasına sokmuştur. Krizin Türkiye ekonomisine etkisi farklı kanallardan olmuştur. Bunlar:

1. Dış Ticaret Kanalı: 2008 yılının son çeyreğinden itibaren dünya ekonomisi, önce finans piyasalarını sonra da reel ekonomileri etkisi altına alan büyük bir krizle karşı karşıya kalmıştır. Hızla küresel bir boyut kazanan krizin dünya ekonomileri üzerindeki etkileri yıkıcı bir şekilde ortaya çıkmış; finansman koşullarındaki bozulma ve toplam talebin gerilemesiyle küresel ticaret hızla yavaşlamıştır. Küresel ekonomi, II. Dünya Savaşı’ndan sonraki en büyük daralmayı yaşamış ve/veya yaşamaktadır. Krizle birlikte başta Türkiye’nin önemli dış ticaret ortakları olmak üzere hemen hemen tüm ekonomilerde ekonomik küçülme, işsizlik oranında artış, iş dünyasının beklentilerindeki bozulmalar gibi unsurlar nedeniyle tüketim ve yatırım taleplerinde önemli bir daralma ortaya çıkmıştır (Ergün ve Gökdemir, 2010: 2115). Talebin azalmasıyla birlikte uluslararası ticaret hacmi düşüş göstermiştir. Küresel krizin dünya ticareti üzerindeki olumsuz etkileri 2008 yılının ikinci yarısından itibaren daha da belirgin hale gelmiştir.

2. İç Kredide Azalma: 2007 krizinden sonra hızla artan yurtiçi kredi hacmi, 2008 yılının üçüncü çeyreğinden itibaren tersine dönmüştür. Ekim ayından itibaren bankaların şirketlere ve tüketicilere açmış olduğu iç kredi miktarı azalmıştır. Kredi miktarı 2008 yılının ikinci çeyreğinde azalmaya başlamış, 2009 yılının ikinci çeyreğinde ise tamamen durmuştur.

3. Ekonomiye Duyulan Güvende Azalma: Krizle birlikte ekonomiye duyulan güvende azalma olmuştur. İyice artan belirsizlik, yarın ne olacak kaygısı hem tüketici güvenini hem de yatırımcı güvenini azaltmıştır. Ekonomiye duyulan güven özellikle 2008'in ikinci yarısında sert bir biçimde düşmüştür (Özatay, 2009: 147).

4. Yatırım Kanalı: Türk ekonomisinde cari açığın finansmanının sağlanmasında ve ekonomik aktivitenin canlı kalabilmesinde önemli rol oynayan yabancı yatırımlar (özellikle uluslararası doğrudan yabancı yatırımlar) krizle birlikte ciddi bir gerileme sürecine girmiştir. 2007 yılında Türkiye'ye 22 milyar dolarlık uluslararası doğrudan yabancı yatırım yapılmışken, 2009 yılında sadece 2,66 milyar dolarlık doğrudan yabancı yatırım yapılmıştır.

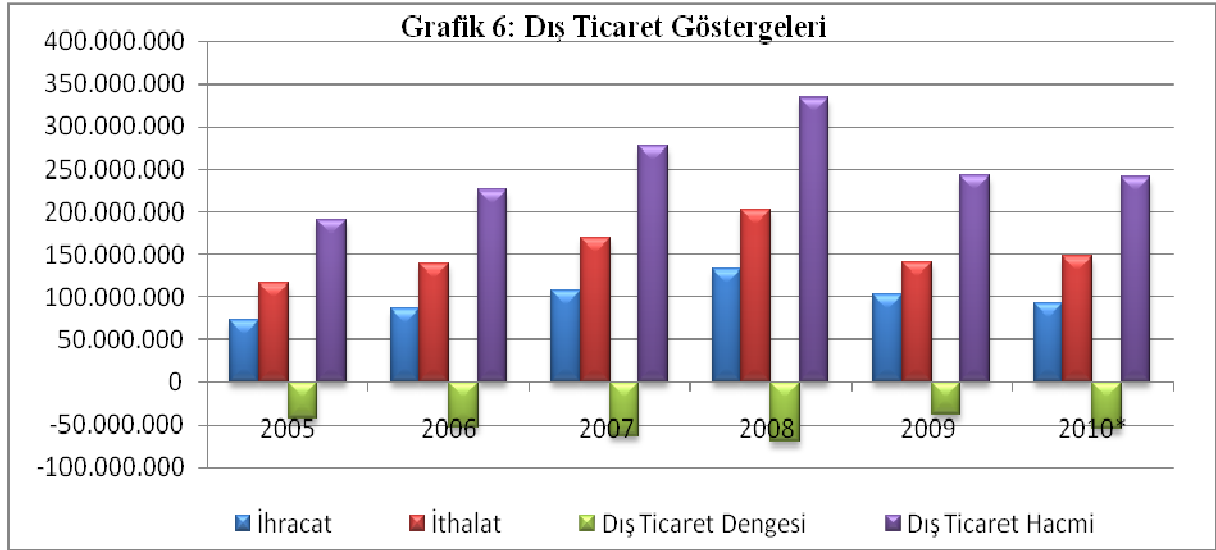
5. Yabancı Sermaye ve Dış Kaynak Girişinin Yavaşlaması: Türkiye ekonomisi ileri derecede dış kaynaklara bağımlı bir ekonomidir. Krizle birlikte tüm dünyada likidite hızla erimiş ve kredi kanalları kapanmıştır. Uluslararası Finans Enstitüsü'nün 2009 verilerine göre 2007 yılında yükselen piyasa ekonomilerine 888 milyar dolar olan özel sektör kaynaklı net sermaye girişi, 2008 yılında 392 milyar dolara gerilemiştir (Özatay, 2009: 145). Yabancı sermaye ve dış kaynak girişinin azalması krizin Türkiye ekonomisini etkilediği kanallardan biri olmuştur.

Ekonomik krizin Türkiye ekonomisine etkileri hem finansal piyasalar hem de reel ekonomi üzerinde görülmektedir. Türkiye ekonomisi cumhuriyetin kuruluş yıllarından günümüze kadar değişik boyutta ve özellikle krizlerle karşılaşmıştır. Bunlardan bir kısmı ekonominin iyi yönetilememesinden kaynaklanmış, bir kısmı da dış ülkelerde oluşan krizlerden kaynaklanmıştır. Kendimizden kaynaklanan krizlere örnek olarak 2000 ve 2001 krizlerini, dışarıdan kaynaklanan krizlere de 1929 ve 1999 krizlerini verebiliriz. Ekonomik krizler genellikle finansal piyasalarda başlamakta daha sonra reel ekonomiyi etkisi altına alarak tüm ekonomiye yayılmaktadır (Yıldırım, 2010: 49).

Küreselleşen ve finansal piyasaların yanı sıra reel piyasaları da etkisi altına alan kriz, tüm dünya ile ticari ve finansal bağları bulunan Türkiye'yi de makro ekonomik açıdan olumsuz yönde etkilemiştir (Aras, 2010: 99).

Krizin Türkiye'yi en fazla etkilediği kanal dış ticaret kanalı olmuştur. Dünyada devam eden kriz nedeniyle büyümedeki genel yavaşlama, Türkiye'nin dış ticaretini olumsuz yönde etkilemiştir. Krizle birlikte Türkiye'nin dış ticareti daralmış; ekonomik büyüme azalmış ve işsizlik oranı artmıştır. Krizin Türkiye'nin dış ticareti üzerindeki etkileri; dış talep daralması,

avro/dolar paritesindeki dalgalanma ile emtia ve enerji fiyatlarındaki düşüşler olmak üzere başlıca üç kanal üzerinden olmuştur (Ergün ve Gökdemir, 2010: 2115).

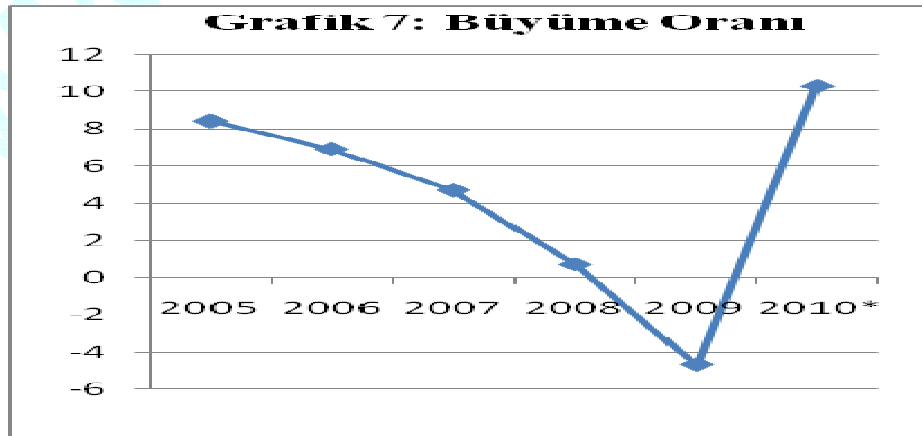

Kaynak: www.tuik.gov.tr (30.11.2010).

*Yılın ilk on aylık dönemi

Krizin, Türkiye ekonomisini en fazla etkilediği kanalların başında dış ticaret gelmektedir. Türkiye'nin ihracatında en fazla payı AB ülkelerinin oluşturduğu göz önüne alındığında, ihracat 2009 yılında geçen yıla göre 30 milyar dolar düşerek 102 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. İthalatta bu düşüş 61 milyar dolar seviyesinde olsa da gerçekleşen ithalat tutarı 140 milyar dolardır.

Türkiye'nin ihracat miktarındaki düşüş, fiyat düşüşlerinin yanı sıra hacimdeki düşüştan kaynaklanmıştır. İhracat rakamları, dünya ihracatını yakından takip ederken, son küresel kriz ihracatı ve farklı sektörlerdeki üretimi dengesiz bir şekilde etkilemiştir (Uygur, 2010: 15-6).

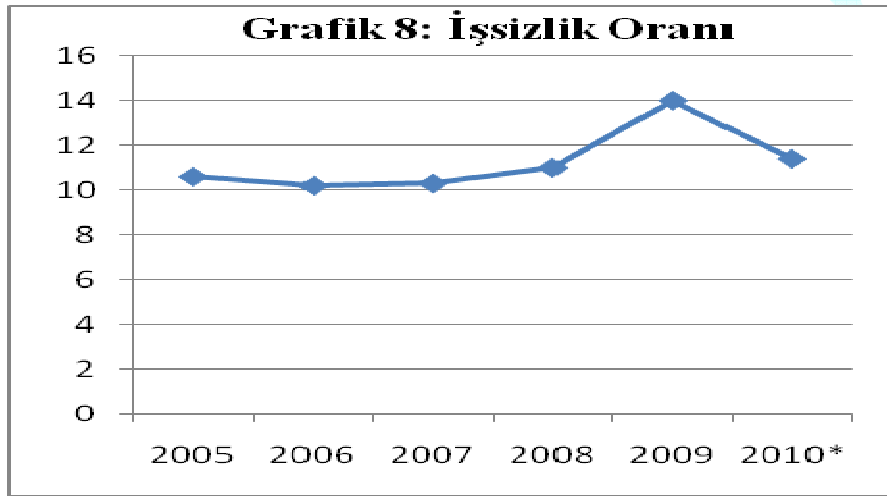

Kaynak: www.tuik.gov.tr (30.11.2010).

*Yılın ilk altı aylık dönemi

Grafik 6'dan da görüleceği üzere, 2005-2010* arası dönemde dış ticaret dengesi açık vermektedir. Dış ticaret hacmi ise 2009'da geçen yıla göre 91 milyar dolar azalarak 243 milyar dolar seviyesinde gerçekleşse de, 2010'un ilk on ayında bu rakama yaklaşılması ticaret hacminin olumlu bir seyir izleyeceğinin bir göstergesi olmuştur.

Türkiye, 2005 yılından itibaren büyüme hızı giderek azalan bir ekonomi iken, 2008 yılında yayılan krizden bütün dünya ekonomileri gibi etkilenerek, 2009'da geçen yıla göre 5,4 puan azalarak %4,7 oranında büyümüştür. Bu daralmada, iç ve dış talepteki, yatırımlardaki ve ihracattaki azalmanın önemli bir rolü vardır. 2010 yılının ilk yarısında oluşan %10,3'lük büyüme gerek finans gerek reel kesimi ilerisi için ümitlendirmiştir.

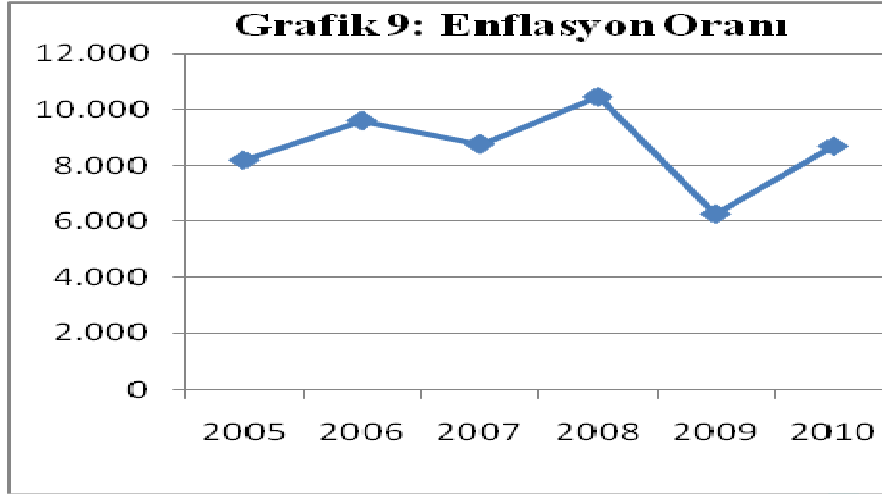

Kaynak: www.tuik.gov.tr (30.11.2010).

*Yılın ilk sekiz aylık dönemi

İşsizlik, krizin ortaya çıkmaya başladığı 2007 yılından itibaren artmaya başlamıştır. 2007'de %10,3 olan işsizlik oranı, 2008'de %11 ve 2009 yılında %14 olarak gerçekleşmiş ve zirve yapmıştır. İçinde bulunduğumuz yılın ilk sekiz aylık döneminde işsizlik %11,4 oranında gerçekleşerek alınan önlemlerin olumlu etkilerinin görüldüğü ve görülmeye de devam edeceği beklenmektedir (Grafik 8).

İşsizlik göstergeleri bir ülkenin ekonomisinin gidişatı hakkında önemli bir araçtır. Ekonominin sağlıklı işlediği dönemlerde, bunun olumlu etkisi istihdama yansımakta ve işgücü piyasasında da olumlu gelişmeler yaşanmaktadır. Daha önce yaşanan krizlerde de işsizliğin yükseldiği, kapasite kullanım oranlarının düştüğü görülmüştür. Bugün yaşanan ekonomik krizin etkilerini tüm dünyada, özellikle işsizliğin yükselmesi ile daha net olarak görmek mümkündür. Çünkü işsizliğin artmasının gerisinde krizin diğer pek çok alanı olumsuz etkilemesi yatmaktadır. Kriz işsizliği arttırdığı gibi, aynı zamanda işsizlerin yeniden iş bulma süresini de arttırmaktadır (Yaprak, 2009: 44).

Kaynak: www.imf.org (30.11.2010).

Kriz sonrası yaşanan endişe panik insanların zorunlu olmayan tüketim ihtiyaçlarını ertelemesine yol açmıştır. Dolayısıyla iç talebin azalması, fiyatlarda düşüşe neden olmuş, nihayetinde enflasyon oranı düşüşe geçmiştir. 2009'da geçen yıla göre enflasyon 4 puan azalarak %6,2 oranında gerçekleşmiştir (Grafik 9). 2010 yılında talepte bir canlanma olacağı tahmin edilmektedir.

Türkiye ekonomisine ait bazı göstergeler, küresel ekonomik krizin yarattığı olumsuz koşulların etkisinden kurtulmaya başlandığına işaret etmektedir. Finansal piyasalarda başlayan ancak daha sonra ekonominin bütününe küresel olarak etkisi altına alan kriz, Türkiye'nin 2009 yılında büyümesine engel olmuştur. Türkiye, 2001 ekonomik krizi sonrasında uygulanmaya başlanan ekonomi politikası ile istikrarlı büyüme dönemine girmiştir. Bu dönemde büyümeye ivme kazandıran en önemli gelişme küresel finans piyasalarında oluşan likidite bolluğu ve borçlanma imkânlarında görülen iyileşme olmuştur (Finanskulüp, 2010).

3. KÜRESEL FİNANSAL KRİZİN DIŞ TİCARET YOLUYLA REEL SEKTÖRÜ ETKİLEMESİ

ABD konut piyasasında çıkmış olan ve büyük bir hızla Avrupa'ya yayılan küresel finansal krizin Türkiye'ye en önemli yansımalarının reel sektör üzerinden olacağı düşünülmektedir. Türkiye yüksek cari açık ve finansman ihtiyacı sebebiyle küresel finans piyasalarındaki dalgalanmalardan en fazla etkilenebilecek ülkeler arasında yer almaktadır. Uluslararası sermayenin risk alma iştahındaki zayıflama, ülkemize olan yabancı sermaye girişini azaltacak ve bunun sonucu olarak son yıllarda büyük oranda dış kaynağa bağlı bir gelişim gösteren büyüme hızımız yavaşlayacaktır. Durgunluk, başta Avrupa pazarından olmak üzere ihracat ürünlerimize olan talebi azaltacaktır. Yabancı portföy yatırımlarının

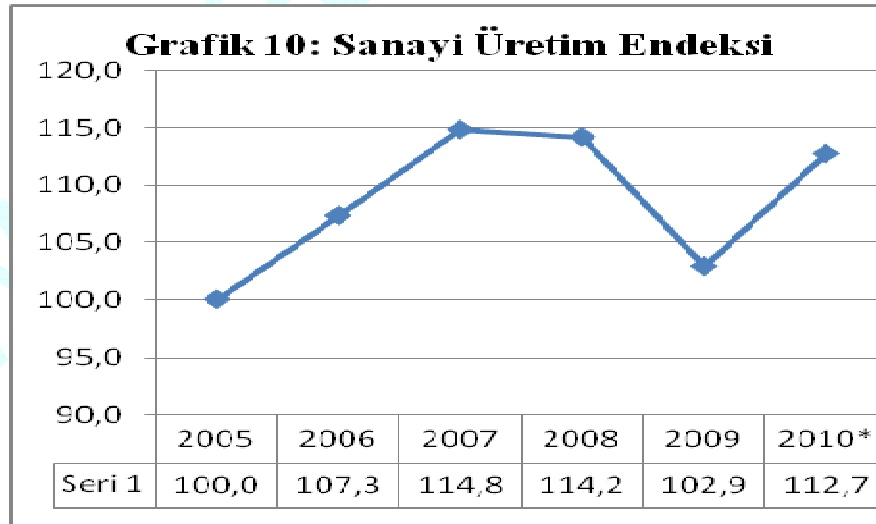
Türkiye’den çıkması ve “daha güvenilir liman” olarak döviz tercih etmeleri neticesinde, döviz kurunda anlık ve beklenmedik yükselmeler söz konusu olabilecektir. Türkiye’deki reel faiz düzeyi ve maliye politikasındaki istikrarın, döviz kurunda kalıcı bir yükselmeyi engelleyeceği düşünülmektedir (Türkiye Kalkınma Bankası, 2008: 9-10).

Dünya’da finans krizi mali sektörde başlayıp, tüketici kesimini, reel sektörü ve devleti etkilerken, uygulanan ekonomik politikalara paralel olarak, Türkiye’de kriz reel sektörde başlayıp oradan tüketici kesimine bulaşmıştır. Bulaşmanın bir sonraki adresinin finansal kesim olacağı endişesi esas olarak reel sektör ile tüketici kesimin kredilerinin ödenmemesi ihtimalinin güçlenmesinden kaynaklanmaktadır (Eken, 2009: 1-2). Krizin reel sektöre dış ticaret kanalıyla etkilerini çeşitli endeksler yoluyla incelemek mümkündür.

Reel sektör endeksleri; sanayi üretim endeksi, imalat sanayi kapasite kullanım oranı, reel kesim güven endeksi, tüketici güven endeksi, hammadde ihracat-ithalat endeksi ve açılan-kapanan şirket sayısı ve sermaye rakamlarıdır.

3.1. Sanayi Üretim Endeksi

Sanayi üretimi ülkemiz açısından önem taşımaktadır. Sanayi üretimi ekonominin gidişatına yön veren verilerden biridir. Örneğin üretimin düşmesi, milli hasılayı düşürecek ve daralma oluşacaktır. Bu daralma da işsizliği artıracak ve üretimi artıramadığı için ihracat yapmada sorunlar yaşanacaktır.

Kaynak: www.tcmb.gov.tr (02.12.2010).

*Yılın ilk dokuz aylık dönemi

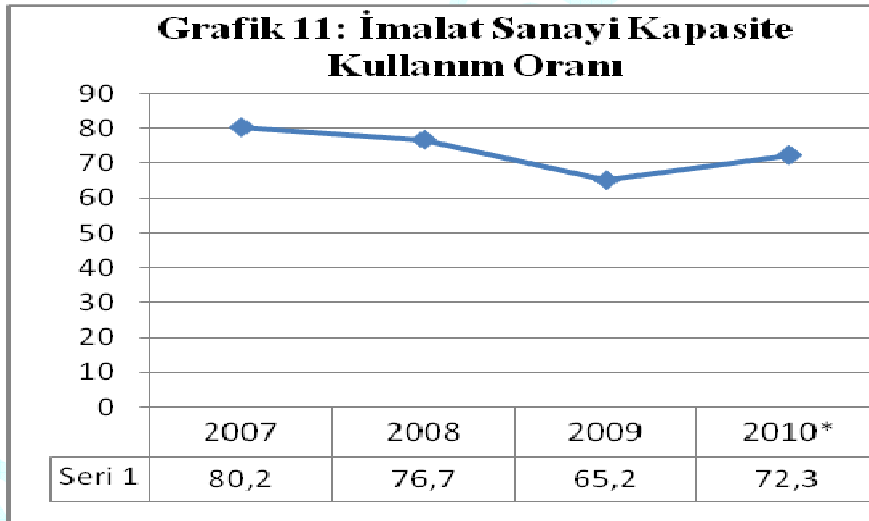
Sanayi üretim endeksi 100'ün üstünde olduğu sürece üretim kapasitesinde sorun olmadığı anlaşılmaktadır.

Krizle beraber endeks düşme eğilimine girmiş 2009'da geçen yıla göre 11,3 puan düşerek 102,9 olarak gerçekleşmiştir. 2010 yılının ilk dokuz aylık döneminde gerçekleşen rakam 112,7, gelecek açısından önemlidir (Grafik 10). Üretimin düşmesi ile işsizlik paralellik göstermektedir.

3.2. İmalat Sanayi Kapasite Kullanım Oranı

İmalat sanayi kapasite kullanım oranı üretim faktörlerinin ne kadarının kullanıldığını gösteren önemli bir veridir. Hangi sektörün yüzde kaç kapasite ile çalıştığı o sektörle bağlantılı olan diğer sektörler açısından önem arz eden bir göstergedir.

İmalat sanayi kapasite kullanım oranı, krizin etkilerini göstermeye başladığı 2007 yılından itibaren düşüş sürecine girmiştir. 2009 yılında dip noktayı görerek üretim faktörlerinin atıl kalan kısmında artış görülmüştür. 2010 yılının ilk on bir aylık döneminde piyasada canlanmanın başlamasıyla artışa geçerek %72,3 oranında gerçekleşmiştir (Grafik 11).

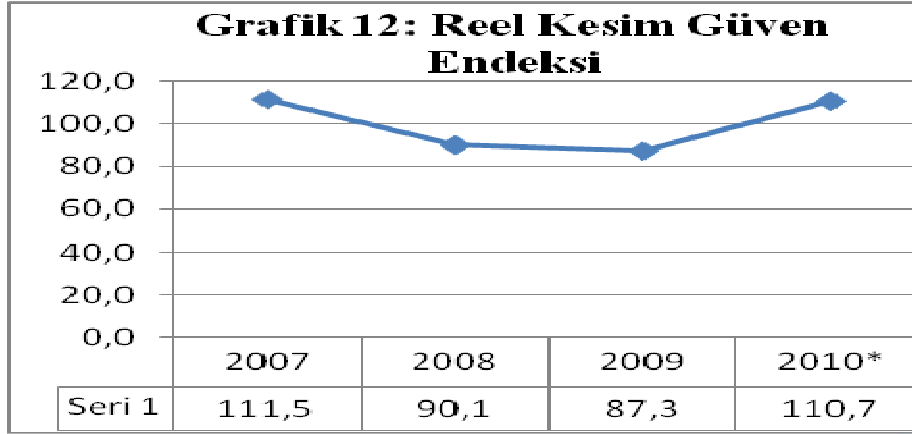

Kaynak: www.tcmb.gov.tr (02.12.2010).

*Yılın ilk on bir aylık dönemi

3.3. Reel Kesim Güven Endeksi

Reel kesim güven endeksinin 100'ün üstünde olması, reel kesimin ekonomik faaliyetlere ilişkin güvenin arttığı iyimser bir görünüm; altında olması ise kötü bir görünüm olduğu anlamına gelmektedir. Son yaşanan krizle dünyanın sayılı finans kuruluşlarından Lehman Brothers'ın iflas etmesi ve birçok şirketin ulusallaştırılması reel kesimi endişeye sevk etmiştir. Bu sebeple de reel sektör, piyasalara olan güven konusunda çekimser davranmaktadır.

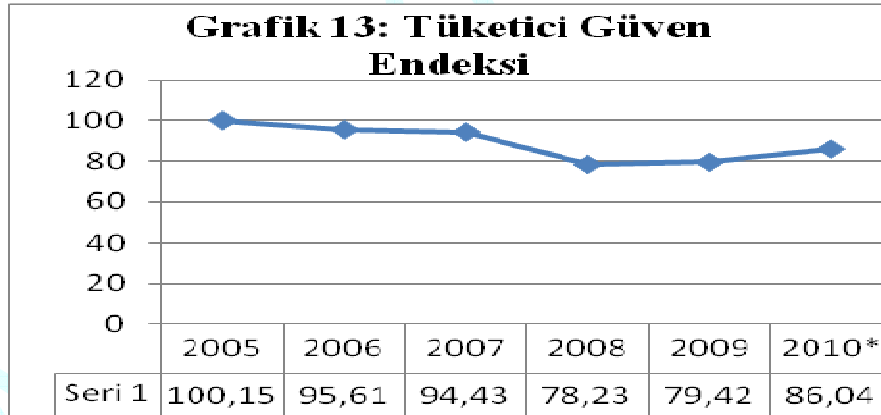
Kaynak: www.tcmb.gov.tr (02.12.2010).

*Yılın ilk on bir aylık dönemi

Reel kesim güven endeksi 2007-2010* arası dönemde 2009 yılına kadar düşme eğilimini sürdürmüş fakat 2010 yılının ilk on bir aylık döneminde geçen yıla göre 23,4 puanlık artışla 110,7 olarak gerçekleşmiştir (Grafik 12).

3.4. Tüketici Güven Endeksi

Tüketici güven endeksi beklentileri görmek açısından önem arz etmektedir. Güven endeksindeki düşüşler ekonomide geleceğe ilişkin beklentilerin olumsuz olduğunu belirtmektedir.

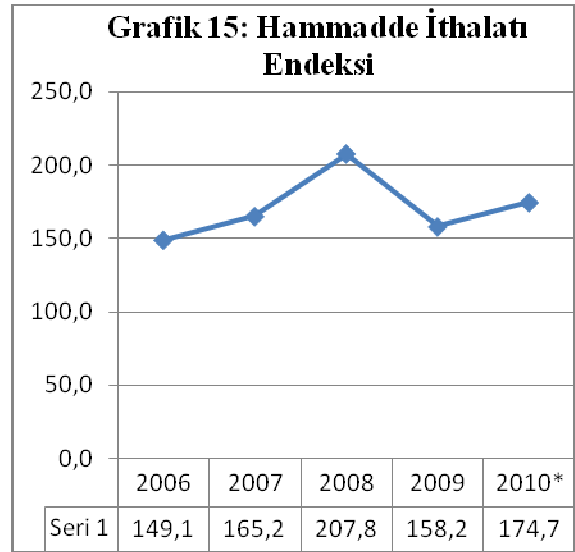
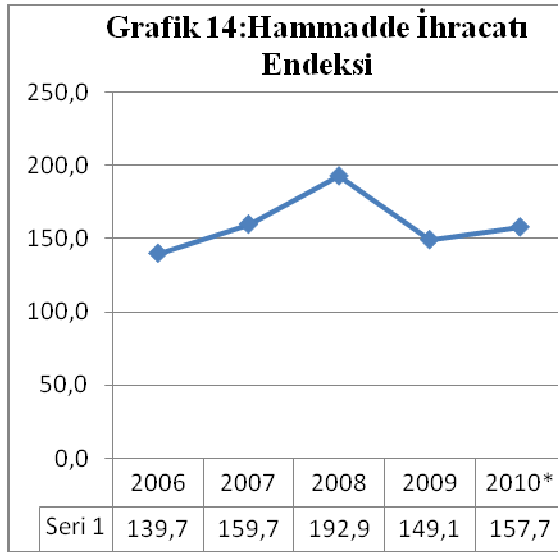

Kaynak: www.tuik.gov.tr (02.12.2010).

*Yılın ilk on aylık dönemi

Tüketici güven endeksinin 100'ün üzerinde olması, tüketicilerin ekonominin geleceği konusunda iyimser olduklarını gösterir. 2006'dan itibaren endeksin 100'ün altında olması ekonominin geleceğinden endişe duyulduğunu göstermektedir. 2008 yılında taban yapan endeksin 2010 yılının ilk on aylık dönemi itibarıyla 100'e yaklaşması, krizin etkilerini en aza indirme politikalarının doğruluğu konusunda tüketicilerinin güveninin arttığını göstermektedir (Grafik 13).

3.5. Hammadde İhracat-İthalat Endeksi

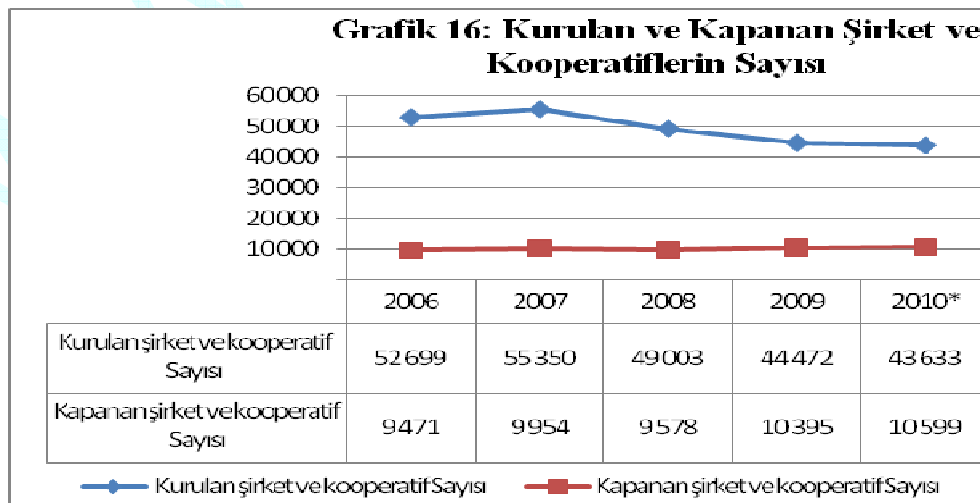
Kaynak: www.tcmb.gov.tr (02.12.2010).

*Yılın ilk dokuz aylık dönemi

Türkiye'nin dış ticaretindeki azalmanın sebeplerinden biri de hammadde ticaretidir. Hammadde olmadan mamul mal üretimi yapılamadığından, bu maddenin ihracat-ithalat endeksinin azalması dış ticaretin gelişimi ile paralellik göstermektedir. Grafik 14 ve 15'ten görüleceği üzere, 2008 yılına kadar düzenli bir artış söz konusu iken yaşanan ekonomik kriz sonrası bu artış ciddi bir sekteye uğramıştır. 2010 yılındaki verilere bakıldığında ise bir toparlanmanın olduğu görülmektedir.

3.6. Açılan-Kapanan Şirket Sayısı ve Sermaye Rakamları

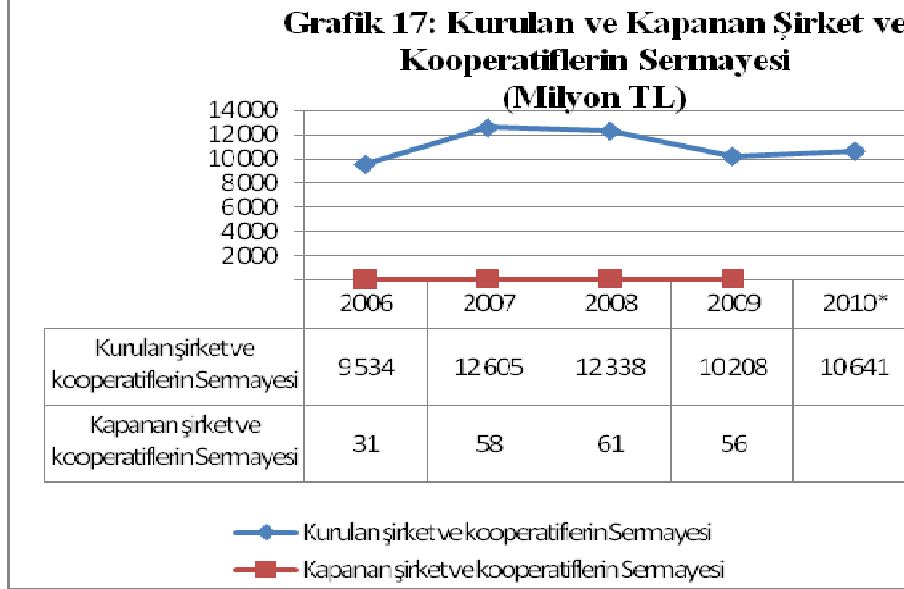
Açılan ve kapanan şirket sayılarının, ekonominin mevcut durumunun yanı sıra gelecek döneme ilişkin uyarıcı işlevi bulunmaktadır. Büyüyen, büyüme beklentisi olan ekonomilerde açılan şirket sayısı artarken, kapanan şirket sayısı azalmaktadır.

Kaynak: www.tuik.gov.tr ve www.tobb.org.tr (02.12.2010).

*Yılın ilk on aylık dönemi

Kriz dönemi olarak adlandırabileceğimiz 2008-2009 döneminde kurulan şirket ve kooperatif sayısı azalırken kapananların sayısı 2008’de bir önceki yıla göre azalmış 2009’da ise artış göstermiştir. 2010 yılının ilk on aylık döneminde kapananların sayısı artarken açılanların sayısının artacağını gösteren veriler mevcuttur (Grafik 16).

Kaynak: www.tuik.gov.tr ve www.tobb.org.tr (02.12.2010).

*Yılın ilk on aylık dönemi

Grafik 17’den görüleceği üzere 2006-2010* döneminde kurulan şirket ve kooperatiflerin sermayesinin kapananlara göre oldukça fazladır. Kurulan şirketlerin çoğunluğunun birleşme yoluyla kurulduğu ihtimal dahilindedir. Krizin küçük sermayeli şirketleri etkilediği, büyükler için ise fırsat olduğunu göstermesi önemlidir.

SONUÇ

2007 yılının ortalarında ABD konut piyasasında oluşan konut balonunun patlamasıyla başlayan ve kısa sürede finans piyasalarını etkisi altına alan kriz, 2008 yılının Eylül ayında ABD’nin önde gelen yatırım bankalarından Lehman Brothers’ın iflasıyla küresel hale gelmiştir. Finansal krizin reel ekonomiye yansımaları ise, 2008 yılının son çeyreğinde belirgin şekilde hissedilmeye başlanmıştır. Krizden ABD ve AB başta olmak üzere tüm dünya ülkeleri etkilenmiştir. Krizin gelişmekte olan ülkeler üzerindeki etkisi, bu ülkelerin küresel piyasalarla ilişkisinin büyüklüğüne bağlı olarak değişmiştir. Dünya ekonomisi 2008’de %6 oranında büyüme göstermiş fakat 2009’da bu oran %2,6’da kalmıştır. ABD, 2008’de %3,8 büyürken 2009’da %0,3 küçülmüştür. Dünya ticaret hacmi, 2008’de %2,9 artış gösterirken 2009’da %11 daralmıştır. 2009 yılında dünya, gelişmiş ve gelişmekte olan ekonomiler hem ihracatta

hem de ithalatta daralma yaşamıştır. İşsizlik oranı, ABD’de 2008’de %5,8 iken 2009’da %9,2’ye yükselmiştir.

Türkiye ekonomisi de küresel krizden yabancı sermaye ve dış kaynak girişinde azalma, iç kredi oranında düşme, ekonomiye duyulan güvende azalma ve ihracat hacminde azalma gibi kanallardan önemli ölçüde etkilenmiştir. Krizin Türkiye ekonomisi üzerinde en etkili olduğu kanal, dış ticaret kanalı olmuştur. Dış ticaret hacmi 2008’e kadar artış gösterirken, 2009’da daralma göstermiş ve bu daralma 2010’da da devam etmiştir. İşsizlik oranı, 2008’de %11 iken 2009’da artarak %14 seviyesine ulaşmıştır.

Küresel ekonomik krizin reel sektör üzerindeki etkilerini gösteren öncü makro ekonomik göstergelere bakıldığında, sanayi üretim endeksi 2008 yılında düşmeye başlamış 2009’da dip yapmıştır. Üretimin azalması, imalat sanayi kapasite kullanım oranındaki azalma ile paralellik göstermiştir. Ortaya çıkan bu olumsuz tablo, reel kesimin piyasaya bakışını değiştirmiş, endişe ve panik hakim olmuştur. Bu endişe tüketicilere de yansımıştır. Tüketicilerin zorunlu ihtiyaçları dışındaki gereksinimlerini ertelemesi, üretimin dolayısıyla hammadde ticaretinin azalmasına yol açmıştır. Açılan-kapanan şirket sayılarına ve sermayelerine baktığımızda, açılanların sayısının ve sermaye rakamlarının çok daha fazla olduğu görülmüştür. Bunun en önemli sebepleri arasında krizin oluşturduğu fırsat vardır. Bu fırsatla büyüme yolunda olan şirketler, krizle beraber birleşme yoluna giderek hem krizden etkilenme olasılığını azaltmış hem de krizden çıkış sürecini hızlandırmış olmaktadır. Sonuçta, kriz finans odaklı bir krizdir fakat en çok etkilenen sektör finans sektörü değil, reel sektör olmuştur.

Çözüm önerilerini gözden geçirmek gerekirse bunlar; tasarrufları artırmak ve etkin maliye politikası uygulamaktır. Finansal piyasada oluşacak fazlalığın reel sektöre aktarılması, sektörün krizden çıkış sürecini hızlandıracaktır. Faizlerin azaltılması ve vergilerin kaldırılması ya da azaltılması yönünde yapılacak uygulamalar ise ekonomide canlanmaya sebep olacaktır. Türkiye’nin 2001 yılında yaşadığı krizle edindiği deneyim sayesinde, küresel finans krizinden en hızlı çıkacak ülke olması beklenmektedir. Zira 2010 yılına ait veriler, bu görüşü destekler niteliktedir.

KAYNAKÇA

- AKIN, Faruk ve Nalan ECE (2009), “Küresel Finansal Kriz ve Bankacılık Sektörü İstihdamı Üzerine Etkileri,” *Marmara Üniversitesi İİBF Dergisi*, Cilt 27(2), ss. 153-168, http://iibf.marmara.edu.tr/dosya/fakulte/iibfdergi_2009_2/akin-ece.pdf, (E.T: 02.09.2010).
- AKTAN, Coşkun Can (2002), *Yoksullukla Mücadele Stratejileri*, Hak-İş Konfederasyonu Yayınları, Ankara, s.1-8, <http://www.canaktan.org/ekonomi/yoksulluk/birinci-bol/kavramlar.pdf>, (E.T: 25.05.2010).
- AKTAN, Coşkun Can ve Hüseyin ŞEN (2002), “Ekonomik Kriz: Nedenler ve Çözüm Önerileri,” *Yeni Türkiye Dergisi*, Ocak Sayısı, ss. 1-6, <http://www.canaktan.org/canaktanpersonal/canaktan-arastirmalari/toplam-kalite/aktan-sen-ekonomik-kriz.pdf>, (E.T: 27.01.2010).
- ALANTAR, Doğan (2009), “Küresel Finansal Kriz: Nedenleri ve Sonuçları Üzerine Bir Değerlendirme”, ss.1-10, http://www.finanskulup.org.tr/assets/maliyefinans/81/Dogan_Alantar_Kuresel_Finansal_Kriz_Nedenleri_Sonuclari_MFY81.pdf, (E.T: 16.09.2010).
- BERNANKE, Ben S. (2009), “Four Questions About The Financial Crisis,” Georgia, <http://www.federalreserve.gov/newsevents/speech/bernanke20090414a.htm>, (E.T:08.10.2010).
- CAN, İsmail; Yılmaz AKYÜZ ve Hakan ÖZKAN (2009), “Küresel Finansal Kriz ve Türk Bankacılık Sektörüne Etkileri,” *13. Ulusal Finans Sempozyumu*, Afyonkarahisar, ss. 363-377, <<http://www.finans2009.aku.edu.tr/>> (E.T: 17.09.2010).
- CHARI, V.V., Lawrence CHRISTIANO and Patrick J. KEHOE (2008), “Facts and Myths About The Financial Crisis of 2008”, *Federal Reserve Bank of Minneapolis*, pp. 1-41, <http://www.minneapolisfed.org/research/wp/wp666.pdf>, (E.T:08.10.2010).
- CLAESSENS, Stijn; M. Ayhan KÖSE and Marco E. TERRONES (2010), “The Global Financial Crisis: How Similar? How Different? How Costly?” *Journal Of Asian Economics* 21, pp. 1-35, http://www.ku.edu.tr/ku/images/EAF/erf_wp_1011.pdf (E.T: 15.10.2010).
- DANACI, M. Cem ve Osman ULUYOL (2010), “En Son Yaşanan Küresel Finansal Krizin Türkiye Ekonomisine Etkilerinin İşletmeler Bazında Değerlendirilmesi Ve Bir Örnek Olay,” *Turgut Özal Uluslararası Ekonomi Ve Siyaset Kongresi – I*, 15-16 Nisan, ss. 867-889, <http://ozal.congress.inonu.edu.tr/pdf/52.pdf>, (E.T: 11.07.2010).
- DEMİRAL, Mehmet (2008), *Türkiye’de Sıcak Para Hareketleri ve Ekonomik Krizlere Etkisi (1990-2006 Dönemi)*, Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.
- EĞİLMEZ, Mahfi (2009), *Küresel Finans Krizi (Piyasa Sisteminin Eleştirisi)*, İstanbul, Remzi Kitabevi.
- EĞİLMEZ, Mahfi (2010), *Makro Ekonomi (Türkiye’den Örneklerle)*, İstanbul, Remzi Kitabevi.
- EKEN, Mehmet Hasan (2009), “Dünya’da Finans Krizi-Türkiye’de Ekonomik Kriz,” ss. 1-2, http://www.finanskulup.org.tr/Assets/Makale/Hasan_Eken_Dunyada_Finans_Krizi_Turkiyede_Ekonomik_Kriz.pdf, (E.T: 25.05.2010).
- ENGİN, Nazım (2008), “Tüketim Toplumuna Olduk, İsrraftan Kaçınmalıyız,” *Ataşehir’in Haber Dergisi*, Ekim, Sayı:93, <http://www.atasheirmagazin.com.tr/nazmengin.html>, (E.T: 27.01.2010).

- ERGÜN, Suzan ve Levent GÖKDEMİR (2010), “Küresel Krizin Türkiye’nin Dış Ticaretine Etkisi,” *Turgut Özal Uluslararası Ekonomi Ve Siyaset Kongresi – I*, 15-16 Nisan, ss. 2107-2123, <http://ozal.congress.inonu.edu.tr/pdf/131.pdf>, (E.T: 11.07.2010).
- FIRAT, Emine (2006), *Ekonomik Krizler ve İstikrar Paketleri Türkiye Uygulaması (1980-2002)*, Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- IŞIK, Nihat ve Tuba TÜNEN (2010), “Türev Ürünlerin 2008 Küresel Finans Krizindeki Rolü,” *Turgut Özal Uluslararası Ekonomi Ve Siyaset Kongresi – I*, 15-16 Nisan, ss. 836-866, <http://ozal.congress.inonu.edu.tr/pdf/51.pdf>, (E.T: 11.07.2010).
- KİBRİTÇİOĞLU, Aykut (2001), “Türkiye’de Ekonomik Krizler ve Hükümetler, 1969-2001,” *Yeni Türkiye Dergisi*, Ekonomik Kriz Özel Sayısı, ss. 1-17, <http://www.econturk.org/Turkiyeekonomisi/ytd-kibritcioglu.pdf>, (E.T: 17.09.2010).
- KOBAL, İsmail (2009), *Küresel Krizin İstihdama Etkileri*, http://www.alomaliye.com/2009/ismail_kobal_kuresel_kriz.htm, (E.T: 16.09.2010).
- KOTZ, David M. (2009), “The Financial and Economic Crisis of 2008: A Systemic Crisis of Neoliberal Capitalism”, *Review of Radical Political Economics*, 41(3), pp. 1-27, http://people.umass.edu/dmktotz/Fin_Cr_and_NL_08_12.pdf, (E.T: 10.11.2010)
- MORGİL, Orhan (2008). “Küresel Kriz ve Türk Ekonomisine Etkileri”, *TİSK İşveren Dergisi*, Kasım, www.tisk.org.tr/isveren_sayfa.asp?yazi_id=2204&id, (E.T: 02.12.2010).
- NARİN, Müslüme ve Aslı ÖZER (2010), “Küresel Krizin Reel Sektör Üzerine Etkileri: Türkiye İmalat Sanayi,” *Turgut Özal Uluslararası Ekonomi Ve Siyaset Kongresi – I*, 15-16 Nisan, ss. 1089-1122, <http://ozal.congress.inonu.edu.tr/pdf/64.pdf>, (E.T: 11.07.2010).
- NAUDE, Wim (2009), “The Financial Crisis of 2008 and The Developing Countries,” United Nations University, pp. 1-20, <http://www.iadb.org/intal/intalcdi/PE/2009/02547.pdf>, (E.T: 10.11.2010)
- ÖZATAY, Fatih (2009), *Finansal Krizler ve Türkiye*, İstanbul, Doğan Kitap.
- RODRİK, Dani (2009), “The Turkish Economy After The Crisis”, *Türkiye Ekonomi Kurumu*, Ankara, pp. 1-26, <http://www.hks.harvard.edu/fs/drodrik/Research%20papers/Turkish%20economy%20after%20the%20crisis.pdf>, (09.03.2011).
- Türkiye Kalkınma Bankası (2008), “Küresel Mali Kriz ve Reel Sektöre Muhtemel Etkileri,” *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Müdürlüğü*, Ankara, http://www.Kalkinma.com.tr/data/file/raporlar/ESA/GA/2008GA/Kuresel_Mali_Kriz_ve_Reel_Sektore_Muhtemel_Etkileri.pdf, (E.T: 17.09.2010).
- UYGUR, Ercan (2010), *The Global Crisis and The Turkish Economy*, Malaysia, Third World Network, www.twinside.org.sg/title2/ge/ge21.pdf (E.T: 09.03.2011).
- YAPRAK, Şenol (2009), “Ekonomik Krizlerin İstihdama Yansıması,” *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, Cilt:1(2), ss. 41-54, www.sobiad.org/eJOURNALS/dergiEBD/arsiv/ebd.../04senol_yaprak.pdf, (E.T: 20.11.2010).
- YILDIRIM, Süreyya (2010), “2008 Yılı Küresel Ekonomik Krizin Dünya ve Türkiye Ekonomisine Etkileri,” *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 12(18), ss. 47-55.
www.tcmb.gov.tr (E.T: 02.12.2010).
www.tuik.gov.tr (E. T: 02.12.2010).
www.tobb.org.tr (E.T: 02.12.2010).
www.imf.org (E.T: 24-25.11.2010).
http://www.finanskulup.org.tr/assets/makale/Ferhan_Kaptan_Turkish_Time_2010-05_Krizden_Sonra_Buyume.pdf, (E.T: 25.05.2010).